

Dorota Wiszejko-Wierzbicka

Uniwersytet SWPS

Agnieszka Kwiatkowska

Uniwersytet SWPS

WCHODZENIE W DOROSŁOŚĆ. OGÓLNOPOLSKIE BADANIE MŁODYCH POLAKÓW W WIEKU 18–29 LAT

Główne pytanie tekstu dotyczy wchodzenia w dorosłość młodych Polaków w wieku 18-29 lat, ich postrzegania dorosłości. Zgodnie z wynikami badania młodzi odchodzą obecnie od definiowania dorosłości w kategoriach tradycyjnych markerów społecznych na rzecz własności intrapsychicznych oraz kompetencji. Dorosłość jest silnie związana z postrzeganiem siebie jako osoby kompetentnej w obszarze zawodowym i relacji społecznych, z pewną autonomią. Markery te (kompetencji, relacji, autonomii) na poziomie mikro odpowiadają najważniejszym potrzebom psychicznym człowieka (teoria autodeterminacji). Na poziomie makro markery te są zbieżne z charakterystyką czterech europejskich modeli wchodzenia w dorosłość, stworzonych przez Cécile van de Velde. Polski model wydaje się mieć charakter hybrydowy, łączący dużą rolę kompetencji zawodowych i autonomii z naciskiem na samorozwój jednostki.

Słowa kluczowe: wchodzenie w dorosłość, młodzi, społeczne markery dorosłości, modele wchodzenia w dorosłość, teoria autodeterminacji

Entering Adulthood in Poland: A Report from the Nationwide Survey of Young Poles Aged 18-29

Abstract

The article focuses on the model of entering adulthood. According to the results of the on-line survey among 3264 (aged 18–29), people, in defining adulthood young people abandon the traditional social markers in favour of intra-psychic properties and competences. The sense of adulthood is strongly associated with the perception of oneself primarily as a competent person in both professional and social relations, and maintaining a certain autonomy. These markers (competencies, relationships, autonomy) at the micro level correspond to the most important psychological human needs (theory of self-determination). At the macro level, the markers of competence, relationships and autonomy are in line with the characteristics of four European models of adulthood (Cécile van de Velde); the Polish model appears to be hybrid in character, combining the significant role of professional competences and autonomy with the emphasis on self-development of an individual.

Keywords: emerging adulthood; youth; social markers of adulthood; models of entering adulthood; theory of self-determination

Wprowadzenie*

Ostatnie dekady przyniosły Polsce, podobnie jak większości krajów Europy i Ameryki Północnej, coraz późniejsze osiągnięcie przez młodych ludzi społecznych markerów¹ dorosłości, a także poczucia bycia dorosłym (np. Petrogiannis 2011; Sirch i inni 2009; Macek, Bejček i Vaničkova 2007; Lowe i inni 2013; Nelson 2009). Ukończenie edukacji, pierwsza praca, wyprowadzka z domu rodzinnego i prowadzenie samodzielnego gospodarstwa domowego, wchodzenie w związek małżeński czy urodzenie dziecka mają miejsce w coraz starszym wieku, co w konsekwencji rozciąga proces stawania się dorosłym na okres od 18 do 29 roku życia (*emerging adulthood* – Arnett 2000, 2016). Wymienione markery w literaturze przedmiotu nazywane są „Wielką Piątką” („*Big Five*”) i uznawane jako społeczne znaczniki dorosłości (Settersten 2011). W ramach tego klasycznego ujęcia wejście w dorosłość wiąże się ze spełnieniem powyższych pięciu markerów.

Ze względu na różne kombinacje tych znaczników można mówić o odmiennych modelach wchodzenia w dorosłość. Belgijska badaczka Cecile van de Velde (2008), bazując na analizie danych statystycznych powyższych markerów dorosłości, wyróżniła w Europie następujące modele: (1) model brytyjski, w którym to zobowiązania społeczne wyznaczają sposób usamodzielniania się przez młodych; (2) model francuski, gdzie kierunek myślenia o dorosłości wyznaczają aspiracje i chęć wspinania się po drabinie hierarchii zawodowej; (3) model południowy, w którym o dorosłości decyduje założenie rodziny (kryterium prokreacyjne), oraz (4) model skandynawski, akcentujący niezależność i rozwój autonomii, wczesne opuszczanie domu rodzinnego i chęć usamodzielniania się młodej osoby. Nasuwa się pytanie o to, do którego z wymienionych modeli najbliższej jest dorastającym młodym w Polsce. Czy mamy tutaj do czynienia z pewną imitacją, naśladowaniem modeli państw zachodnich, czy możemy mówić o specyficznych modelach lub modelu wchodzenia w dorosłość?

* Artykuł zawiera prezentację wyników badania projektu finansowanego ze środków dotacji statutowej Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu SWPS w Warszawie pt.: „Psychospołeczne uwarunkowania późnego wchodzenia w dorosłość”.

¹ W niniejszym artykule termin „marker” stosowany jest zamiennie ze słowem „znacznik”.

Model wchodzenia w dorosłość w Polsce przed i po transformacji

Przyglądając się danym statystycznym, uznawanym za markery społecznego modelu wchodzenia w dorosłość („*Big Five*”), możemy zauważyć istotne zmiany, którym podlega polskie społeczeństwo. Na przestrzeni ostatnich lat nastąpił silny spadek dzietności oraz liczby zawieranych małżeństw i wzrost związków partnerskich. W ciągu 33 lat (1980–2013) w Polsce liczba zawartych małżeństw zmniejszyła się o blisko 40%; analogicznie, liczba przypadków rozwiązania małżeństwa przez rozwód również wzrosła o około 40% (obecnie liczba rozwodów oscyluje wokół 65 tys. rocznie, podczas gdy przed okresem transformacji ustrojowej, wynosiła około 40 tys. rocznie) (GUS 2015). Znacznemu podwyższeniu od okresu rozpoczęcia transformacji ustrojowej uległ wiek kobiet i mężczyzn, zawierających małżeństwa po raz pierwszy. W 1990 roku blisko połowa mężczyzn wchodziła w związek małżeński w wieku poniżej 25 lat, natomiast w 2013 roku już mniej niż 17%. Obecnie mediana wieku zawierania małżeństwa dla mężczyzn wynosi 29 lat, dla kobiet zaś około 27 lat. W okresie przed transformacją ustrojową małżeństwa były zatem najczęściej zawierane przez osoby młode z przedziału wiekowego 20–24 lat, podczas gdy obecnie można obserwować przesunięcie na przedział wiekowy 25–29 lat (Stańczak i in. 2015).

Zmianom w zakresie decyzji matrymonialnych towarzyszą przemiany w obszarze dążeń zawodowych oraz uzyskiwania niezależności ekonomicznej. Coraz później młodzi w Polsce opuszczają dom rodzinny, co jest zgodne z trendami niektórych krajów Zachodu (jednak w przypadku Skandynawii jest to tendencja odwrotna – średni wiek wyprowadzki Duńczyków, Szwedów i Norwegów wynosi 21 lat). W Polsce średni wiek wyprowadzki z domu dla kobiety wynosi 27 lat, natomiast dla mężczyzny 29 lat. Wzrosła także średnia wieku zakończenia edukacji i zakładania własnego gospodarstwa domowego. Polki, zgodnie z trendami państw Zachodu, później decydują się na pierwsze dziecko (obecnie jest to 27 r.ż.) (Corselli-Nordblad i Gereoffy 2015).

Z przytoczonych danych można wywnioskować, że przedtransformacyjny model wchodzenia w dorosłość Polaków opierał się przede wszystkim na spełnianiu potrzeb związanych z budowaniem rodziny, w czym podobny był do modelu południowego. Obecnie jednak model ten uległ załamaniu, podobnie jak wiele innych tradycyjnych wzorów kulturowych, które zostały poddane potransformacyjnej redefinicji (Sztompka 2000). Jak pisze Bogdan Mach (2003: 11) w pracy *Pokolenie historycznej nadziei i codziennego ryzyka. Społeczne losy osiemnastolatków z roku 1989*, młodzież okresu transformacji musiała „decydować, wybierać i działać, nie mając zbyt wiele doświadczeń i zgromadzonych zasobów – mając zarazem świadomość, że nawet i te, którymi dysponują, ulegają

w nowej – pełnej ryzyka i niepewności – rzeczywistości przyspieszonym procesom dewaluacji i redefinicji”.

Zmianie uległa również sytuacja społeczno-gospodarcza Polski. Okres PRL-u oraz wczesne stadium zmian ustrojowych charakteryzowały się tzw. amoralnym familizmem, dającą asumpt do tego, aby dbać przede wszystkim o bliskie relacje, kosztem rozwoju kapitału społecznego, który pozostaje na jednym z najniższych poziomów w Europie (Szafraniec 2012b: 246; Czapiński, Panek 2015). Tradycyjny model, zorientowany prorodzinnie, uległ załamaniu w latach dziewięćdziesiątych, głównie ze względu na wzrost aspiracji zawodowych młodych Polaków, któremu towarzyszyło stopniowe pogarszanie ich pozycji na rynku pracy, i obecnie przeżywa kryzys. Wedle Mirosławy Marody i Anny Gizy-Poleszczuk (2004), można mówić o dwóch koncepcjach zmian modelu rodziny. Pierwsza z nich mówi o tym, że rodzina nie zanika, lecz zmienia tylko swój kształt, czego odzwierciedleniem jest spadek stopy zawierania małżeństw na rzecz związków partnerskich (por. Corselli-Nordblad i Gereoffy 2015). Druga koncepcja wskazuje na kryzys zagrażający podstawom istnienia społeczeństwa w tradycyjnym rozumieniu, któremu przeciwstawione zostają wartości indywidualistyczne: dążenie do szczęścia osobistego, autonomii, niezależności, nastawienie na realizację własnych aspiracji i samorealizację. Na tendencje indywidualistyczne wpływają również ruchy emancypacyjne i feministyczne, ukazujące inne niż dotychczas miejsce kobiety w społeczeństwie (Warzywoda-Kruszyńska i Szukalski 2004). Kobiety na równi z mężczyznami podejmują rywalizację na rynku pracy, starają się chronić własną autonomię, co często powoduje ograniczenie lub przesunięcie na wiek późniejszy realizacji potrzeb związanych z budową rodziny, a tym samym rozwoju kompetencji z tym związanych takich jak odpowiedzialność za osoby trzecie, opiekuńczość czy umiejętność podtrzymywania bliskiej relacji.

Współczesny młody człowiek staje przed trudną decyzją wyboru spośród wielu możliwości różnych form rodziny i związku (np. związki typu LAT, DINKS, monoparentalność, rodzina patchworkowa), rozwoju zawodowego i łączenia go z ciągłą potrzebą doksztalcania się, wyprowadzki z domu rodzinnego, często łączonej z rozważaniami o emigracji. Dokonanie takich wyborów w sposób świadomy, czyli z pełną wiedzą co do ewentualnych negatywnych konsekwencji, może wręcz paraliżować. Wysoka zmienność rynku pracy sprawia, że w wyborze ścieżki życiowej w bardzo ograniczonym stopniu można oprzeć się na doświadczeniach przeszłych pokoleń. To wszystko powoduje, że młodzi ludzie obecnie stają przed zadaniem samodzielnego projektowania swojego życia już na jego wczesnym etapie (Archer 2000; Giddens 2012).

Obecnie w Polsce wchodzi w dorosłość osoby, których rodzice dorastali w okresie transformacji, otwierającej okno na nowe wzory kulturowe, a także możliwości rozwoju zawodowego i zmiany statusu społecznego. Wydarzenia

transformacyjnej akceleracji rozwojowej w zakresie gospodarczym, eksploatacja sił i energii pokolenia, które większość swoich zasobów psychicznych musiało przekierować na nabycie nowych kompetencji i odnalezienie się w rzeczywistości wolnorynkowej, spowodowały, że pokolenie to przekazało swoim dzieciom wzmożoną potrzebę rozwoju zawodowego i edukacji. Tym samym, ukierunkowali je na zdobywanie przede wszystkim kompetencji zawodowych, jako strategię inwestycji w lepsze jutro i bezpieczeństwo, których im, w dużej mierze, zabrakło. Stąd można przypuszczać, że trudne doświadczenia rodziców w adaptacji do nowych warunków w okresie transformacji skłoniły ich do inwestowania we własne dzieci oraz lepszego ich przygotowania do wejścia w dorosłe życie. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w postaci wydłużenia się okresu edukacji, późniejszego wieku wchodzenia na rynek pracy, ale także – w konsekwencji ograniczeń stawianych przez rynek pracy – większych trudności z odejściem z domu rodzinnego (przesunięcie średniej wieku wyprowadzki z domu i założenia własnego gospodarstwa domowego) czy założeniem własnej rodziny.

Przeobrażenia aktywności zawodowej i rodzinnej młodzieży oraz związane z nimi przemiany wizji dorosłości w okresie potransformacyjnym mają dwa podstawowe źródła. Jednym z nich są indywidualistyczne wzorce napływające z krajów Europy Zachodniej, drugim zaś – zmiana modelu społeczno-gospodarczego Polski, przez którą wzorce dorosłości przekazywane przez poprzednie pokolenie straciły na znaczeniu. Bardzo szybkie upowszechnienie wyższego wykształcenia i jego dewaluacja, płaca niewystarczająca na prowadzenie samodzielnego gospodarstwa domowego i życia na satysfakcjonującym poziomie, wysokie ceny mieszkań w wielkich miastach i trudności z uzyskaniem kredytu, a także koszty czasowe i finansowe, związane z posiadaniem dzieci przy ograniczonym wsparciu ze strony państwa, przełożyły się na trudności w osiągnięciu tradycyjnych wyznaczników dorosłości (por. Szafraniec 2012a, 2012b; Długosz 2016).

Obserwacje te prowadzą do konkluzji, że zarówno rzeczywistość społeczno-polityczna (obecni młodzi dorośli są pierwszym pokoleniem całkowicie wychowanym w nowym, demokratycznym duchu wolności), jak i oczekiwania młodych co do ich dorosłego życia, zmieniły się na przestrzeni ostatniego półwiecza. Tym jednak, co można uznać za niezmiennie w kondycji człowieka, są jego potrzeby.

Model wchodzenia w dorosłość a koncepcja podstawowych potrzeb psychicznych

Mówiąc o różnych modelach wchodzenia w dorosłość, warto zastanowić się nad głębszymi mechanizmami funkcjonowania człowieka, na jakich są one ufundowane. W tym odnosimy się do koncepcji autodeterminacji Richarda Ryana

i Edwarda Deci (2000), badaczy zjawiska motywacji i potrzeb jednostki. Zgodnie z podstawowym twierdzeniem tej koncepcji, człowiek, aby rozwijał się harmonijnie i mógł osiągnąć dobrostan psychiczny, powinien posiadać zaspokojone trzy najważniejsze potrzeby psychiczne: relacji (w tym potrzebę posiadania rodziny i bliskiego związku), kompetencji (w tym zawodowych) oraz autonomii, czyli posiadania możliwości samodzielnego dokonywania wyborów. Potrzeby te stanowią główne źródło podejmowanych przez jednostkę działań, które są nimi zdeterminowane (*self-determination*). W tym sensie jednostka dąży na różnych etapach swojego życia do zachowania równowagi pomiędzy działaniami mającymi przynieść zaspokojenie w wymienionych trzech obszarach potrzeb, ponieważ tylko w ten sposób może rozwijać się, osiągając dobrostan. Warto także nadmienić, że jeśli potrzeby te mają charakter uniwersalny, to ludzie różnią się między sobą co do ich natężenia, a w związku z tym motywacją do zaspokojenia każdej z tych potrzeb (Ryan i Deci 2002).

Dorosłość można uznać za moment przejścia człowieka z okresu dzieciństwa, kiedy jego potrzeby zaspokajane były przez innych, do okresu dojrzałości, w którym samodzielnie stara się dążyć do ich realizacji (Oleś 2016). Wkroczenie w dorosłość, zwłaszcza w wymiarze społecznym, otwiera przed jednostką możliwości, jakich nie miała w dzieciństwie, w postaci budowania bliskiej relacji partnerskiej, rozwoju autonomii czy kompetencji zawodowych (bądź jakichkolwiek innych obszarów zainteresowań). To zaś, czy i w jaki sposób te możliwości zostaną wykorzystane, zależy od umiejętności i preferencji jednostki, a także sytuacji społeczno-ekonomicznej, w jakiej przyszło jej funkcjonować.

Dążenia do realizacji danego typu potrzeb można obserwować w skali makro poprzez: statystyki: częstości wstępowania w związek partnerski (niekoniecznie małżeński), posiadania dziecka (niekoniecznie zakładania rodziny), zwiększania autonomii (przede wszystkim niezależności w sensie ekonomicznym, w tym wyprowadzkę z domu rodzinnego). Powyższy kontekst skłania do zadania pytania o to, na których z wymienionych potrzeb młodzi Polacy obecnie koncentrują swoje wysiłki? Czy jest to potrzeba relacji, determinująca model południowy; potrzeba wzmocnienia kompetencji, obecna przede wszystkim w dążeniach młodych Francuzów i Brytyjczyków? A może model skandynawski, w którym dominują dążenia do zaspokojenia potrzeby autonomii? Które z tych trzech obszarów potrzeb (kompetencji, relacji, autonomii) młodzi Polacy w wieku 18–29 lat uważają obecnie za najistotniejsze w definiowaniu dorosłości? Czy je realizują i w związku z tym czują się dorośli? Czy można mówić o jednym czy wielu modelach wchodzenia w dorosłość?

Metodologia badania

Badanie przeprowadzone zostało za pomocą ankiety on-line (CAWI). Rekrutacja do badania prowadzona była za pośrednictwem portalu Facebook, zgodnie z kryteriami: lokalizacja: Polska oraz wiek 18–29 lat. Sposób rekrutacji próby do badania, bez wprowadzenia dodatkowych zawężeń wiekowych, sprawił, że liczebności uzyskane w kohortach wiekowych analizowanych w artykule (18–21, 22–25, 26–29 lat) nie odpowiadały faktycznym liczebnościom w populacji. Odnotowano również rozbieżności w zakresie innych podstawowych zmiennych demograficznych (przede wszystkim miejsca zamieszkania i płci, por. tabela 1).

Problem rozbieżności między uzyskaną próbą a badaną populacją jest zazwyczaj obserwowalny w badaniach, do których próba dobierana jest w sposób nielosowy i/lub nie opartych na operatach losowania umożliwiających spełnienie warunków reprezentatywności proceduralnej. Szczególnie silnie nadreprezentacja niektórych grup społecznych i niedoreprezentacja innych zachodzi w badaniach internetowych, wykorzystujących metodę dostępnościową, jednak tego typu badania coraz bardziej rozpowszechniają się ze względu na niski koszt, szybki termin realizacji badania oraz możliwość łatwiejszego dotarcia do kategorii trudno dostępnych lub grup mniejszościowych rozproszonych terytorialnie. Zgodnie z danymi Digital Economy and Society Index, tylko 65% Polaków regularnie korzysta z Internetu, co stawia Polskę na jednym z ostatnich miejsc w Europie (Komisja Europejska 2016). Poza ograniczeniami dostępu, reprezentatywność sondaży on-line ogranicza problem silnych zniekształceń w charakterystykach próby ze względu na zróżnicowany poziom autoselekcji do badania w poszczególnych grupach, przede wszystkim ze względu na wiek, poziom wykształcenia i płeć (Blasius i Brandt 2010; Bethlehem 2010).

Ze względu na zaobserwowane zniekształcenia, zastosowana została procedura ważenia zbioru danych w celu zmniejszenia jego odchylenia od struktury demograficznej badanej zbiorowości. Wykorzystano do tego celu aktualne dane społeczno-demograficzne dla grupy 18–29-latków publikowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS 2011) i Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (Badanie Kapitału Ludzkiego 2010–2014 – PARP 2016). W procesie ważenia wykorzystane zostały następujące zmienne: płeć (dwie kategorie), wiek (3 podkategorie w ramach badanej grupy 18–29) i wielkość miejsca zamieszkania (pięć kategorii). Ze względu na skoncentrowanie badanych w dwóch grupach wykształcenia (ponad 90% zadeklarowało wykształcenie średnie i wyższe) oraz ich płynny status edukacyjny (62,5% wskazało, że uczy się lub studiuje), z grupy zmiennych ważonych wyłączony został poziom wykształcenia.

Sposób zbierania danych wpłynął na, z jednej strony, niemożność określenia stopnia zwrotu (*response rate*) w poszczególnych kategoriach społeczno-demograficznych, a z drugiej – na niski poziom braków danych (sumarycznie trzy

zmienne, na podstawie których przeprowadzony został proces ważenia, przyczyniły się do usunięcia ze zbioru danych 47 spośród 3359 (1,4%) przypadków). Usunięto również 48 osób wykraczających wiekiem poza analizowaną kategorię 18–29. Ostatecznie w próbie znalazło się 3264 respondentów.

Do korekty wag początkowych wykorzystana została iteracyjna procedura ważenia wieńcowego (*rim weighting*) (Valliant, Dever i Kreuter 2013: 353–361). Procedura ta polega na sekwencyjnym procesie wyrównywania rozbieżności między próbą a populacją względem szeregu wybranych zmiennych społeczno-demograficznych. Wagi jednostkowe ograniczone zostały ograniczone do zakresu od $0,25 \cdot \text{średnia}$ do $4 \cdot \text{średnia}$ (*trimmed raking*), zgodnie ze wskazaniem (Izrael, Battaglia i Frankel 2009), a po zastosowaniu procedury przycinania 95,6% wag znalazło się w tym zakresie. Odsetki w poszczególnych kategoriach społeczno-demograficznych w populacji, zbiorze surowym i zbiorze ważonym przedstawia tabela 1. Jak widać, po zważeniu charakterystyki zebranej próby są upodobnione do charakterystyk grupy wiekowej 18–29 w populacji. Autorki mają jednak świadomość, że kwestia nierównego dostępu do Internetu i umiejętności korzystania z niego, a także zróżnicowana motywacja uczestnictwa w sondażach internetowych, przekładają się na ograniczenia reprezentatywności próby, a w związku z tym – pewności wnioskowania populacji.

Tabela 1. Rozkłady wybranych zmiennych demograficznych: w populacji, w surowym zbiorze danych oraz po przeważeniu (%)

	Populacja 18–29	Zbiór surowy	Zbiór ważony
Płeć			
Mężczyzna	50,9	40,9	50,9
Kobieta	49,1	59,1	49,1
Wiek			
18–21	29,8	40,9	29,8
22–25	33,2	32,1	33,2
26–29	37,0	27,0	37,0
Miejsce zamieszkania			
Wieś	41,1	17,1	41,1
Miasto do 10 tys. mieszkańców	6,1	6,0	6,1
Miasto 10–100 tys. mieszkańców	25,8	21,4	25,8
Miasto 100–500 tys. mieszkańców	16,4	21,3	16,4
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	10,6	34,2	10,6

Źródło: opracowanie własne. Źródła danych dla populacji: Spis Powszechny 2011 (GUS 2011), Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2014 (PARP). Iteracyjne ważenie wieńcowe z przycinaniem.

Charakteryzując próbę po procesie ważenia, spośród badanych 55% uczy się lub studiuje, a 81% pracuje (w tym 45,3% na pełny etat, 11,5% na niepełny etat, a 24,1% dorywczo). Niewiele jest osób, które ani nie uczą się, ani nie pracują (4,7%).

Tabela 2. Tabela krzyżowa: status edukacyjny i zawodowy (%)

		Obecny status zawodowy				Razem
		Pełny etat	Niepełny etat	Praca dorywcza	Brak pracy	
Obecny status edukacyjny	Uczy się lub studiuje	14,0	7,8	18,9	14,3	54,9
	Nie uczy się/nie studiuje	31,3	3,7	5,3	4,7	45,1
Razem		45,3	11,5	24,1	19,1	100,0

Źródło: opracowanie własne. Dane ważone.

Dodatkowo, 62,2% otrzymuje wsparcie finansowe od rodziców, opiekunów lub krewnych. Z oczywistych względów poziom ten jest zależny od wieku badanego: w grupie 18–21 lat wsparcie uzyskuje 87,7% osób, w grupie 22–25 lat – 62,8% osób, a w najstarszej grupie 26–29 lat – 41%.

Tabela 3. Wiek a wsparcie finansowe od rodziny lub opiekunów (%)

		Kohorty			Razem
		18–21 lat	22–25 lat	26–29 lat	
Otrzymywanie wsparcia finansowego od rodziny lub opiekunów	Tak	87,7	62,8	41,0	62,2
	Nie	12,3	37,2	59,0	37,8
Razem		100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne. Dane ważone.

Dwukrotnie częściej wspierane są osoby studiujące/uczące się niż niestudiujące, natomiast gdy weźmiemy pod uwagę sytuację na rynku pracy, wspierane są przede wszystkim osoby niepracujące (88,3%) i pracujące dorywczo (86,2%).

Tabela 4. Status zawodowy a wsparcie finansowe od rodziny lub opiekunów (%)

		Obecny status zawodowy				Razem
		Pełny etat	Niepełny etat	Praca dorywcza	Brak pracy	
Otrzymywanie wsparcia finansowego od rodziny lub opiekunów	Tak	37,3	66,5	86,2	88,3	62,2
	Nie	62,7	33,5	13,8	11,7	37,8
Razem		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne. Dane ważone.

Hipotezy badawcze

W ramach badania zostały sformułowane trzy hipotezy. Pierwsza hipoteza odnosi się do sposobu definiowania dorosłości przez młodych w wieku 18–29 lat. Autorki przypuszczają, że młodzi obecnie **postrzegają i definiują dorosłość raczej w kategoriach konkretnych umiejętności oraz czynników intrapsychicznych aniżeli obiektywnych markerów społecznych** (Big Five – wyprwadzka z domu i samodzielne gospodarstwo domowe, małżeństwo, posiadanie dziecka, zakończenie edukacji i podjęcie pracy). W tym sensie poczucie bycia dorosłym wiązałoby się raczej z różnymi rodzajami umiejętności, umożliwiającymi samodzielne zaspokajanie trzech podstawowych potrzeb według teorii autodeterminacji Ryana i Deci: relacji, kompetencji oraz autonomii, aniżeli z pełnieniem określonych ról społecznych (męża lub żony, pracownika, rodzica). Potwierdzenie tej hipotezy wskazywałoby na fakt coraz większej autorefleksji młodych dorosłych (Archer 2000, 20012, 2013) i odchodzenia od społecznego modelu definiowania dorosłości w kategoriach realizacji ról społecznych na rzecz samodzielnego projektowania swojego życia (Giddens 2012).

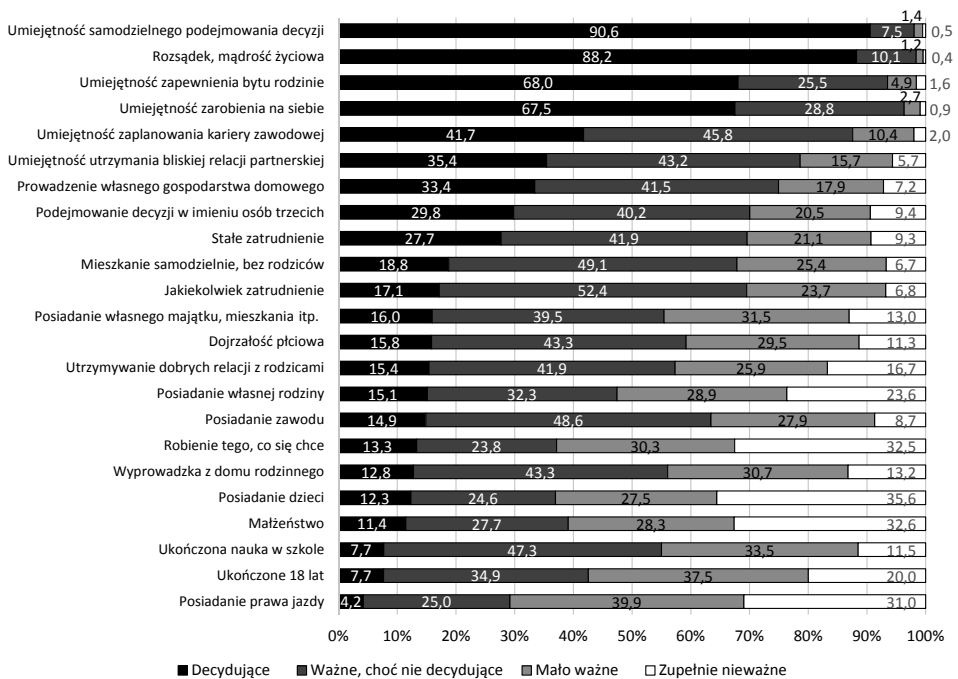
Druga z postawionych hipotez dotyczy poczucia dorosłości. Można przypuszczać, że **osoby w wieku 18-29 lat w większości nie czują się dorosłe i gotowe do samodzielnego zaspokajania swoich potrzeb** w obszarach: kompetencji, relacji i autonomii.

Trzecia hipoteza odnosi się do modelu dorosłości. Zgodnie z przedstawionymi wcześniej czterema modelami wchodzenia w dorosłość (Van de Velde 2008), można oczekiwać, że obecnie w Polsce nie ma jednego dominującego modelu wchodzenia w dorosłość. Model oparty na rodzinie i zaspokajaniu przede wszystkim potrzeb relacji (tzw. model południowy) przeżywa obecnie kryzys (Marody i Giza-Poleszczuk 2004). Można powiedzieć, że w latach dziewięćdziesiątych w Polsce silnie zarysowały się cechy modelu brytyjskiego czy francuskiego (nacisk na aspiracje i kompetencje zawodowe), czego przejawem są gwałtownie wzrastające w tym okresie wskaźniki skolaryzacji na poziomie edukacji wyższej oraz rozwój zatrudnienia w nowych zawodach. Równocześnie, przytoczone wcześniej dane statystyczne ukazują młodych w Polsce jako opuszczających dom rodzinny w dość późnym wieku, co przekłada się na również późne samodzielne zakładanie gospodarstwa domowego, a to w zdecydowany sposób odróżnia Polaków od Skandynawów oraz ich modelu wchodzenia w dorosłość poprzez rozwijanie samodzielności i autonomii. Zdaniem autorek, **model wchodzenia w dorosłość ma obecnie w Polsce charakter hybrydowy**, a na poczucie dorosłości najsilniej wpływa spełnianie kryteria dorosłości charakterystycznych dla różnych modeli.

Analiza wyników

W celu weryfikacji hipotezy I, osobom badanym zostało zadane pytanie dotyczące oceny istotności w definiowaniu dorosłości, jaką przypisałiby każdemu z tradycyjnych markerów społecznych *versus* czynnikom intrapsychicznym: *Jakie cechy są ważne, żeby człowieka można było uznać za osobę dorosłą? Proszę ocenić na skali od 1 do 4, gdzie: 1. Decydujące; 2. Ważne, choć nie decydujące; 3. Mało ważne; 4. Zupełnie nieważne.* Na rysunku 1 przedstawiono częstości odpowiedzi na to pytanie, uszeregowane w kolejności od najbardziej powszechnie uznawanych markerów dorosłości.

Rysunek 1. Deklarowane markery dorosłości (%)



Źródło: opracowanie własne. Dane ważone.

Tylko cztery czynniki uznawane są za markery dorosłości przez ponad połowę badanych. Najczęściej jako warunki decydujące o uznawaniu osoby za dorosłą wymieniane są czynniki intrapsychiczne, takie jak umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji i ponoszenia ich konsekwencji (91% badanych uważa ten aspekt za decydujące kryterium dorosłości) czy rozsądek, mądrość życiowa (88%). Kolejno, wśród warunków niezbędnych do bycia dorosłym wskazywane

są umiejętności i kompetencje ekonomiczne, takie jak: umiejętność zarobienia na siebie (68%) oraz na rodzinę (68%). Istotną miarą dorosłości według badanych są również: umiejętność zaplanowania własnej kariery zawodowej (42%) oraz umiejętność utrzymania bliskiej relacji partnerskiej (35%). Wśród czynników uważanych przez badanych za decydujące o dorosłości najczęściej wymieniane są zatem te, które wskazują na zasób kompetencji, nie zaś bezpośrednio stan posiadania lub status.

Spśród pięciu najważniejszych czynników (Big Five), uważanych za tradycyjne, społeczne kategorie dorosłości (wyprowadzka z domu i samodzielne gospodarstwo domowe, małżeństwo, posiadanie dziecka, zakończenie edukacji i podjęcie pracy), najważniejsze dla badanych okazało się „samodzielne prowadzenie gospodarstwa domowego”, pozostałe czynniki ustąpiły miejsca czynnikom intrapsychoznym oraz umiejętnościom. Tylko co czwarta badana osoba wskazała niezbędny marker społeczny – stałe zatrudnienie, jako konieczny warunek dorosłości. Jedynie co dziesiąty badany określił jako kryterium dorosłości posiadanie dzieci. Innymi słowy, badane młode osoby nie uważają, aby decydującymi obecnie wyznacznikami dorosłości były kryteria społeczne, równocześnie przypisując bardzo duże znaczenie do dyspozycji psychicznych oraz szczególnych umiejętności, jakie musi posiadać człowiek, aby można go było uznać za dorosłego.

Postrzeżenie poszczególnych czynników jako kluczowych lub nie dla definiowania dorosłości jest zróżnicowane w poszczególnych grupach społeczno-demograficznych. W tabeli 5 przedstawione zostały średnie wskazania na istotność konkretnych czynników jako definiujących dorosłość w grupach wyróżnionych przez istotne zmienne demograficzne i społeczne: płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz status zawodowy.

Spśród analizowanych grup największe różnice dostrzec można między kobietami i mężczyznami. Kobiety wykazują wyższe wymagania co do uznania kogoś za osobę dorosłą, uznając większą liczbę znaczników za decydującą (średnio każdy marker uznawało za decydujący 30,2% kobiet i 27,7% mężczyzn). Najbardziej różnicujące spośród indywidualnych czynników okazały się prowadzenie własnego gospodarstwa domowego (które uznane zostało za „decydujące” przez 26,8% mężczyzn i 40,3% kobiet) i umiejętność utrzymania bliskiej relacji partnerskiej (tu odsetki wskazań na dany czynnik jako decydujący wyniosły 29,2% dla mężczyzn i 41,9% dla kobiet).

W celu oszacowania, które spośród czynników różnicują populację w sposób istotny statystycznie dla pełnych rozkładów, wykorzystano w przypadku każdego czynnika standaryzowaną wartość Z testu Manna-Whitneya dla dwóch prób (w przypadku analizy różnic pod względem płci, statusu zawodowego oraz miejsca zamieszkania) lub jednoczynnikową analizę wariancji Kruskala-Wallis (w przypadku analizy różnic w trzech grupach wiekowych) z testami test Manna-Whitneya jako testami post-hoc (z korektą Bonferroniego).

Największe różnice między płciami wystąpiły w przypadku umiejętności utrzymania bliskiej relacji ($Z=-8,42$, $p=0,00$), prowadzenia samodzielnego gospodarstwa domowego ($Z=-8,12$, $p=0,00$) oraz czynników intrapsychoicznych (rozsądek, mądrość życiowa ($Z=-6,84$, $p=0,00$) oraz samodzielne podejmowanie decyzji i ponoszenie ich konsekwencji ($Z=-5,64$, $p=0,00$)), mieszkania bez rodziców ($Z=-5,64$, $p=0,00$), a w dalszej kolejności – wyprowadzki z domu rodzinnego ($Z=-5,60$, $p=0,00$), zaplanowania i rozwoju swojej kariery zawodowej ($Z=-5,40$, $p=0,00$) oraz małżeństwa ($Z=-5,34$, $p=0,00$). Wszystkie te czynniki są bardziej istotne dla kobiet – dorosłość rozumiana przez indywidualne bliskie relacje i miejsce zamieszkania jest dla nich znacznie bardziej istotna niż dla mężczyzn. Kobiety wskazywały częściej jako decydujące markery dorosłości również większość pozostałych czynników. Tylko w przypadku trzech czynników (dojrzałość płciowa; podejmowanie decyzji w imieniu osób trzecich; robienie tego, co się chce) różnice między płciami okazały się nieistotne statystycznie. Nie było natomiast czynników wskazywanych istotnie częściej przez mężczyzn. Wynik ten wydaje się spójny z koncepcją Carol Gilligan (2015), zgodnie z którą mężczyźni i kobiety różnią się między sobą pod względem zadań rozwojowych. Kobiety na początku swojego dorosłego życia wykazują większe zainteresowanie realizacją potrzeb związanych z bliskością i budowaniem rodziny, aby w kolejnych etapach rozwoju zmierzać ku większej autonomii, podczas gdy mężczyźni w swoim rozwoju ontogenetycznym przechodzą, odwrotnie w stosunku do kobiet, od niezależności i autonomii do relacyjności.

Jeżeli natomiast weźmiemy pod uwagę różnice wynikające z miejsca zamieszkania, to dla osób ze wsi i mniejszych miast ważniejsze jako markery dorosłości są czynniki, które możemy określić mianem tradycyjnych. Istotnie częściej wskazywali oni na: posiadanie prawa jazdy ($Z=-7,61$, $p=0,00$), posiadanie dzieci ($Z=-6,24$, $p=0,00$), małżeństwo ($Z=-7,61$, $p=0,00$), posiadanie własnej rodziny ($Z=-4,77$, $p=0,00$), umiejętność zapewnienia bytu rodzinie ($Z=-4,74$, $p=0,00$), posiadanie własnego majątku ($Z=-3,16$, $p=0,00$), dobre relacje z rodzicami ($Z=-2,68$, $p=0,01$) oraz stałe zatrudnienie ($Z=-2,62$, $p=0,01$). Kluczowe czynniki wyróżniające osoby z większych ośrodków miejskich to natomiast: mieszkanie bez rodziców ($Z=-5,97$, $p=0,00$), wyprowadzka z domu rodzinnego ($Z=-4,86$, $p=0,00$), samodzielne podejmowanie decyzji i ponoszenie ich konsekwencji ($Z=-3,75$, $p=0,00$) oraz prowadzenie własnego gospodarstwa domowego ($Z=-2,98$, $p=0,00$), a więc czynniki odnoszące się przede wszystkim do niezależności i autonomii.

Nawiązując do teorii kulturowej Ronalda Ingleharta (1977), akceptacja wartości postmaterialistycznych, takich jak: indywidualizm, wolność wyboru, satysfakcja z życia, samorealizacja i niezależność, jest wyższa w miastach. Społeczności wiejskie w większym stopniu zachowują przywiązanie do wartości tradycyjnych i materialistycznych, nakierowanych na zapewnienie jednostce

Tabela 5. Średnie wskaźniki na istotność czynników jako markerów dorosłości

		Ogółem	Grupy wiekowe			Płeć		Miejsce zamieszkania <=10 tys. > 10 tys.	Status zawodowy		
			18-21	22-25	26-29	M	K		etat (pełny lub nie)	praca dorywcza lub brak	
Umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji	Średnia	1,12	1,11	1,11	1,14	1,16	1,08	1,15	1,09	1,12	1,11
	Z		1-2: -0,69 (,492) 2-3: -2,72 (,007)			-5,64 (,000)		-3,75 (,000)		-0,47 (,639)	
Rozsądek, mądrość życiowa pozwalająca na podejmowanie własnych decyzji	Średnia	1,14	1,09	1,15	1,16	1,18	1,09	1,15	1,13	1,15	1,13
	Z		1-2: -2,67 (,007) 2-3: -1,41 (,157)			-6,84 (,000)		-1,12 (,262)		-1,06 (,290)	
Umiejętność zapewnienia bytu rodzinnie	Średnia	1,40	1,39	1,41	1,41	1,43	1,37	1,32	1,47	1,38	1,43
	Z		1-2: -0,67 (,506) 2-3: -0,56 (,574)			-2,61 (,010)		-4,74 (,000)		-2,35 (,019)	
Umiejętność zarobienia na siebie	Średnia	1,37	1,36	1,36	1,39	1,41	1,33	1,34	1,40	1,35	1,40
	Z		1-2: -0,12 (,907) 2-3: -1,78 (,075)			-4,00 (,000)		-1,27 (,204)		-2,54 (,011)	
Umiejętność zaplanowania i rozwoju własnej kariery zawodowej	Średnia	1,73	1,64	1,72	1,81	1,79	1,66	1,72	1,73	1,75	1,69
	Z		1-2: -1,76 (,078) 2-3: -4,42 (,000)			-5,40 (,000)		-0,74 (,457)		-2,38 (,017)	
Umiejętność utrzymania bliskiej relacji partnerskiej	Średnia	1,92	1,97	1,95	1,84	2,04	1,79	1,92	1,91	1,89	1,95
	Z		1-2: -1,61 (,107) 2-3: -1,91 (,057)			-8,42 (,000)		-0,02 (,983)		-1,92 (,054)	
Prowadzenie własnego gospodarstwa domowego	Średnia	1,99	2,17	1,98	1,85	2,13	1,84	2,04	1,94	1,91	2,09
	Z		1-2: -5,744 (,000) 2-3: -2,03 (,042)			-8,12 (,000)		-2,98 (,003)		-5,61 (,000)	
Podejmowanie decyzji w imieniu osób trzecich (partnera, dziecka)	Średnia	2,10	2,16	2,10	2,04	2,11	2,08	2,05	2,14	2,04	2,18
	Z		1-2: -1,40 (,161) 2-3: -1,11 (,266)			-1,35 (,180)		-2,49 (,013)		-4,20 (,000)	
Stałe zatrudnienie	Średnia	2,12	2,19	2,08	2,09	2,17	2,06	2,06	2,17	2,05	2,21
	Z		1-2: -3,52 (,000) 2-3: -1,12 (,261)			-3,02 (,000)		-2,62 (,009)		-4,45 (,000)	
Mieszkanie samodzielnie, bez rodziców	Średnia	2,20	2,28	2,21	2,13	2,30	2,10	2,29	2,12	2,15	2,27
	Z		1-2: -2,77 (,006) 2-3: -1,33 (,185)			-5,64 (,000)		-5,97 (,000)		-3,68 (,000)	
Jakikolwiek zatrudnienie	Średnia	2,20	2,25	2,14	2,21	2,28	2,12	2,19	2,21	2,12	2,30
	Z		1-2: -3,26 (,001) 2-3: -2,43 (,015)			-4,58 (,000)		-1,04 (,297)		-5,94 (,000)	

Posiadanie własnego majątku, mieszkania, domu, samochodu	Średnia	2,42	2,36	2,44	2,44	2,48	2,35	2,36	2,47	2,43	2,39
	Z		1-2: -1,86 (064) 2-3: -0,73 (463)			-4,54 (000)		-3,16 (002)		-1,47 (141)	
Dojrzałość piciorwa	Średnia	2,36	2,34	2,28	2,46	2,35	2,38	2,35	2,38	2,37	2,36
	Z		1-2: -1,55 (122) 2-3: -4,66 (000)			-1,43 (150)		-0,78 (435)		-0,31 (761)	
Utrzymywanie dobrych relacji z rodzicami	Średnia	2,44	2,42	2,46	2,44	2,51	2,36	2,38	2,49	2,41	2,47
	Z		1-2: -0,26 (797) 2-3: -0,73 (468)			-4,61 (000)		-2,68 (007)		-1,39 (165)	
Posiadanie własnej rodziny	Średnia	2,61	2,60	2,61	2,62	2,67	2,55	2,51	2,70	2,58	2,65
	Z		1-2: -0,31 (757) 2-3: -1,12 (263)			-3,46 (000)		-4,77 (000)		-1,63 (102)	
Posiadanie zawodu	Średnia	2,30	2,28	2,31	2,32	2,37	2,24	2,26	2,34	2,29	2,33
	Z		1-2: -0,93 (354) 2-3: -0,55 (580)			-3,87 (000)		-2,19 (028)		-0,82 (412)	
Robienie tego, co się chce	Średnia	2,82	2,80	2,89	2,78	2,81	2,83	2,82	2,82	2,81	2,83
	Z		1-2: -1,86 (063) 2-3: -2,07 (039)			-0,58 (560)		-0,45 (650)		-0,40 (693)	
Wyprowadzka z domu rodzinnego	Średnia	2,44	2,55	2,42	2,37	2,54	2,34	2,54	2,36	2,40	2,50
	Z		1-2: -4,12 (000) 2-3: -0,67 (504)			-5,60 (000)		-4,86 (000)		-3,03 (002)	
Posiadanie dzieci	Średnia	2,86	2,89	2,85	2,86	2,94	2,78	2,74	2,98	2,83	2,91
	Z		1-2: -1,09 (278) 2-3: -0,82 (411)			-4,81 (000)		-6,24 (000)		-1,73 (083)	
Małżeństwo	Średnia	2,82	2,81	2,82	2,83	2,90	2,74	2,71	2,92	2,79	2,87
	Z		1-2: -0,14 (890) 2-3: -0,79 (431)			-5,34 (000)		-5,42 (000)		-2,28 (023)	
Ukończona nauka w szkole	Średnia	2,49	2,41	2,44	2,59	2,56	2,41	2,48	2,50	2,53	2,43
	Z		1-2: -0,66 (508) 2-3: -5,23 (000)			-5,09 (000)		-1,81 (071)		-3,42 (001)	
Ukończone 18 lat	Średnia	2,70	2,70	2,62	2,77	2,75	2,64	2,68	2,72	2,72	2,67
	Z		1-2: -2,28 (023) 2-3: -4,15 (000)			-3,87 (000)		-2,00 (045)		-1,79 (074)	
Posiadanie prawa jazdy	Średnia	2,98	2,92	3,00	2,99	2,98	2,97	2,84	3,10	2,95	3,01
	Z		1-2: -1,54 (123) 2-3: -0,94 (345)			-1,72 (090)		-7,61 (000)		-2,12 (034)	

Źródło: opracowanie własne. Dane ważone. Średnie odpowiedzi na pytanie: Jakie cechy są ważne, żeby człowieka można było uznać za osobę dorosłą? Proszę ocenić na skali od 1 do 4, gdzie: 1. Decydujące; 2. Ważne, choć nie decydujące; 3. Mało ważne; 4. Zupełnie nieważne. Dla każdego czynnika podano wartości Z testu Manna Whitneya (dla grup wiekowych jako testu post-hoc w porównaniu grup 1-2 i 2-3) oraz dwustronną istotność statystyczną.

bezpieczeństwa fizycznego i ekonomicznego, obejmujących, między innymi pracę i pieniądze; opowiadają się również częściej za tradycyjnym modelem rodziny (heteroseksualne małżeństwo z dziećmi). Należy jednak podkreślić, że wyjaśnienie odwołujące się do makrospołecznych przemian wartości można uzupełnić o wskazanie na różnice ekonomiczne między polskim miastem i wsią, zwłaszcza w zakresie dostępności mieszkań dla młodych. Zbliżone do naszego badania różnice między młodzieżą miejską i wiejską, a więc większy nacisk na czynniki intrapsychiczne pierwszej grupy, a na kwestie ekonomiczne i zawodowe tej drugiej, uzyskane zostały w Diagnostyce Społecznej (za: Strzezińska i Wiśnicka 2011).

Porównując młodych ze względu na ich status zawodowy – w podziale na osoby pracujące na pełny i niepełny etat oraz osoby wykonujące pracę dorywczą i niepracujące – istotnie ważniejsze dla grupy pracującej na etat okazały się przede wszystkim: jakiekolwiek zatrudnienie ($Z=-5,94, p=0,00$), prowadzenie własnego gospodarstwa domowego ($Z=-5,61, p=0,00$), stałe zatrudnienie ($Z=-4,45, p=0,00$), podejmowanie decyzji w imieniu osób trzecich ($Z=-4,20, p=0,00$), mieszkanie samodzielne ($Z=-3,6, p=0,00$) i wyprowadzka z domu rodzinnego ($Z=-3,03, p=0,00$), a więc związane przede wszystkim z niezależnością ekonomiczną. Z kolei jedyne czynniki, które okazały się bardziej decydujące dla grupy niepracującej lub pracującej dorywczo w sposób statystycznie istotny, to: ukończona nauka w szkole ($Z=-3,42, p=0,00$) i umiejętność zaplanowania i rozwoju własnej kariery zawodowej ($Z=-2,38, p=0,02$).

Różnice obserwowane w grupach wiekowych wynikają z możliwości osobistej ewaluacji znaczenia wskaźników przez roczniki starsze, które w znacznie większym stopniu je spełniają. Tym samym, niektóre markery dorosłości, takie jak stały związek, rodzicielstwo czy rozwijająca praca, uznawane są, retrospektywnie, za bardziej istotne, niż przewidywano wcześniej, a z kolei markery formalne (ukończenie edukacji, podjęcie pierwszej pracy, posiadanie prawa jazdy), z wiekiem tracą na znaczeniu (Arnett 2001: 135). W naszym badaniu największe różnice między najmłodszą (18–21 lat) a środkową (22–25 lat) grupą odnotowane zostały w przypadku prowadzenia własnego gospodarstwa domowego ($Z=-5,74, p=0,00$), wyprowadzki z domu rodzinnego ($Z=-4,12, p=0,00$) oraz stałego ($Z=-3,53, p=0,00$) i jakiegokolwiek ($Z=-3,26, p=0,00$) zatrudnienia. Dotyczą zatem przede wszystkim niezależności mieszkaniowo-finansowej. Mniejsze, chociaż nadal istotne różnice, istnieją w przypadku: samodzielnego mieszkania ($Z=-2,77, p=0,01$), mądrości życiowej ($Z=-2,67, p=0,01$) i ukończenia 18 lat ($Z=-2,28, p=0,02$). We wszystkich tych przypadkach – poza mądrością życiową – znaczenie przypisywane czynnikowi jako markerowi dorosłości wzrasta z wiekiem.

W porównaniu grupy środkowej z najstarszą (26–29 lat), największe różnice wystąpiły wobec czterech czynników: ukończonej nauki w szkole ($Z=-5,23,$

$p=0,00$), dojrzałości płciowej ($Z=-4,66$, $p=0,00$), umiejętności zaplanowania kariery zawodowej ($Z=-4,42$, $p=0,00$) i ukończenia 18 lat ($Z=-2,28$, $p=0,02$). W większości są to zatem wskazania na czynniki o charakterze formalnym, obiektywnym. Poza tym, słabsze różnice wystąpiły w przypadku: umiejętności samodzielnego podejmowania decyzji ($Z=-2,72$, $p=0,01$) i jakiegokolwiek zatrudnienia ($Z=-2,43$, $p=0,02$). Wszystkie te czynniki grupa starsza w mniejszym stopniu uznawała za markery dorosłości.

Celem weryfikacji hipotezy II została zaprojektowana seria pytań, które odnoszą się do poczucia bycia dorosłym oraz stopnia, w jakim młodzi w wieku 18–29 lat oceniają, że spełniają różne kryteria dorosłości. W zdecydowanej większości młodzi objęci próbą (18–29 lat) czują się dorośli (70%), jednak za „zdecydowanie dorosłych” uważa się zaledwie co piąty badany (19%). Chcąc bliżej przyjrzeć się odpowiedziom na te pytania w podziale na przedziały wiekowe oraz płeć i miejsce zamieszkania, można zauważyć, że podobny odsetek kobiet, jak i mężczyzn w wieku 18–29 lat czuje się osobami dorosłymi, a różnice między płciami nie są istotne statystycznie. Znaczenie, oczywiście, ma wiek. Jak wynika z tabeli 6, im wyższy wiek, tym większe poczucie dorosłości.

Mieszkańcy wsi czują się bardziej dorośli niż mieszkańcy miast. Osoby z wyższym wykształceniem mają silniejsze poczucie dorosłości niż młodzi z wykształceniem średnim, a ci z kolei – większe niż z podstawowym. Wreszcie, na poczucie dorosłości mocno wpływają kwestie ekonomiczne: posiadanie pracy i typ zatrudnienia (poczucie dorosłości zmniejsza się kolejno w grupach: zatrudnieni na pełny etat, zatrudnieni na niepełny etat, pracujący dorywczo i niepracujący) oraz otrzymywanie wsparcia finansowego od rodziny (które zmniejsza poczucie dorosłości).

Co interesujące, młodzi ludzie objęci badaniem wykazali ambiwalentny stosunek do dorosłości. Ponad połowa z badanych uznała, że dorosłość nie jest wcale atrakcyjniejsza od dzieciństwa (51%), a ponad 30% (34%) stwierdziło, że gdyby mogło o tym zdecydować, nie wchodziłoby w dorosłość.

Badani, deklarując które z opisanych wcześniej (patrz tabela 5) kryteriów dorosłości spełniają całkowicie, w większości wskazywali umiejętność podejmowania samodzielnych decyzji (79%). Najczęściej wymienianym spełnianym warunkiem z grupy Big Five jest ukończona nauka w szkole (65%) oraz posiadanie zatrudnienia (60%) w formie jakiegokolwiek pracy (nie zaś stałego zatrudnienia), które to w ocenie tych samych respondentów są mało istotnymi kryteriami dorosłości. Mniej niż jedna trzecia respondentów (około 32%) odpowiedziała, że wyprowadziła się z domu rodzinnego. Około 48% respondentów zadeklarowało, że posiada zawód, jeszcze mniej stałe zatrudnienie. Zdecydowana mniejszość spośród badanych przyznawała, że posiada trwały związek czy samodzielne gospodarstwo domowe. Prawie 70% badanych osób zadeklarowało, że posiada prawo jazdy.

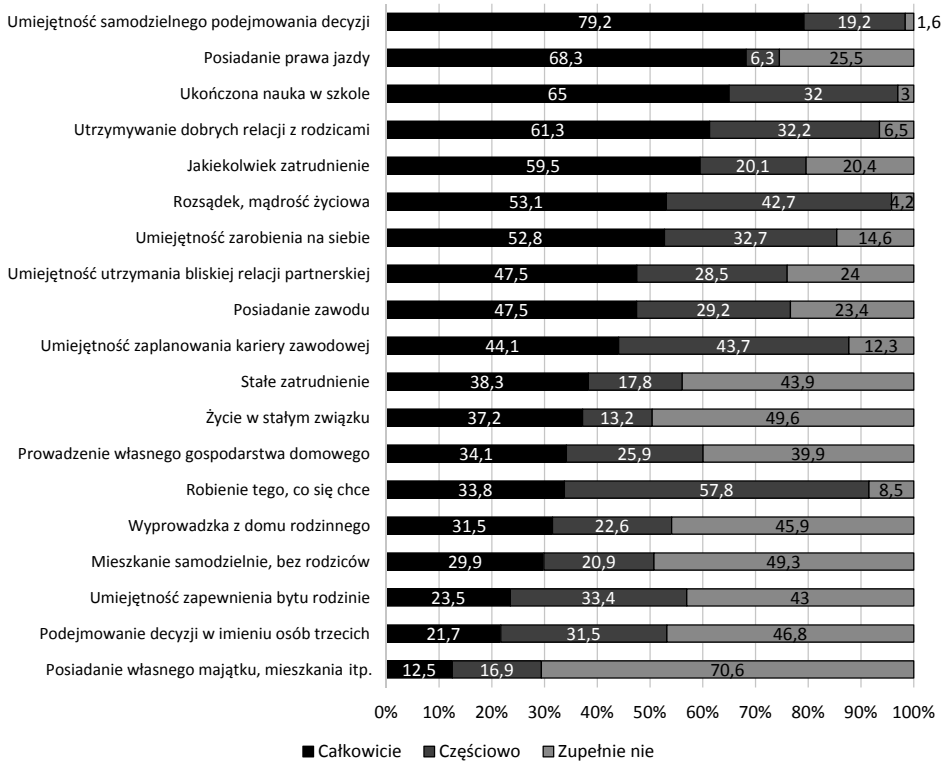
Tabela 6. Poczucie bycia dorosłym w podziale na płeć i grupy wiekowe

Czy czuje się Pan/i dorosły/a?					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Ogółem
Płeć					
Mężczyzna	18,9% (313)	51,8% (858)	25,8% (427)	3,4% (57)	1655
Kobieta	19,6% (313)	50,7% (811)	25,6% (410)	4,2% (67)	1601
Wiek					
18–21 lat	6,9% (67)	46,4% (451)	39,6% (385)	7,0% (68)	971
22–25 lat	16,4% (177)	56,7% (612)	23,6% (255)	3,2% (35)	1079
26–29 lat	31,6% (382)	50,3% (607)	16,3% (197)	1,7% (21)	1207
Miejsce zamieszkania					
Wieś	15,80% (211)	50,60% (676)	29,70% (397)	3,80% (51)	1335
Miasto do 10 tys. mieszkańców	26,30% (52)	46,50% (92)	21,70% (43)	5,60% (11)	198
Miasto 10–100 tys. mieszkańców	19,60% (165)	51,80% (435)	25,10% (211)	3,50% (29)	840
Miasto 100–500 tys. mieszkańców	22,30% (120)	52,90% (284)	21,00% (113)	3,70% (20)	527
Miasto > 500 tys. mieszkańców	22,40% (78)	52,90% (184)	21,00% (73)	3,70% (13)	348
Wykształcenie					
Podstawowe	13,00% (41)	41,50% (131)	39,60% (125)	6,00% (19)	316
Średnie	13,40% (190)	51,60% (732)	30,00% (426)	4,90% (70)	1418
Wyższe	25,80% (393)	53,00% (807)	18,90% (288)	2,30% (35)	1523
Sytuacja zawodowa					
Pełny etat	29,00% (429)	55,40% (820)	14,70% (217)	1,00% (15)	1481
Niepełny etat	17,40% (65)	52,30% (195)	26,00% (97)	4,30% (16)	373
Praca dorywcza	9,40% (73)	50,00% (390)	36,30% (283)	4,40% (34)	780
Brak pracy	9,50% (59)	42,60% (266)	38,60% (241)	9,30% (58)	624
Wsparcie finansowe					
Tak	10,20% (206)	51,10% (1033)	33,00% (667)	5,80% (117)	2023
Nie	34,00% (420)	51,50% (636)	13,80% (171)	0,60% (8)	1235
Ogółem	19,2% (626)	51,3% (1670)	25,7% (837)	3,8% (124)	3257

Źródło: opracowanie własne. Dane ważone.

Respondenci w większości stwierdzali, że posiadają takie umiejętności jak: mądrość życiowa, rozsądek czy umiejętność budowania relacji lub zarobkowania i utrzymania rodziny, jednak nie w takim stopniu, w jakim wcześniej wskazywali za konieczny, aby móc uznać się za dorosłych. Przykładowo, kryterium uznane przez 91% badanych za decydujące o dorosłości, czyli umiejętność podejmowania decyzji i ponoszenia ich konsekwencji, spełnia niecałe 80% badanych, niezbędne zaś kompetencje do uznania się za dorosłego umiejętności w zakresie utrzymania siebie, rodziny czy budowania bliskich relacji, posiada poniżej 50%.

Rysunek 2. Spełniane kryteria dorosłości (%)



Źródło: opracowanie własne. Dane ważone

Można zatem powiedzieć, że młodzi w badanej próbie postrzegają siebie głównie jako tych, którzy opanowali pewne kompetencje dotyczące samodzielnego decydowania o swoim życiu. Dodatkowo, uważają, że spełniają powszechnie uznawane formalne aspekty dorosłości: wykształcenie, prawo jazdy (*notabene* uważane za najmniej decydujące o dorosłości) czy jakiegokolwiek zatrudnienie. Do tego w większości posiadają dobre relacje z rodzicami, co również w ich mniemaniu słabo wiąże się z dorosłością. Brakuje im natomiast umiejętności społecznych i emocjonalnych, podkreślanych w kontekście dorosłości, co powoduje, że nie posiadają trwałych związków, samodzielnego gospodarstwa domowego czy rodziny.

W ramach dalszych analiz podjęto próbę ustalenia, jakie ukryte zmienne, reprezentujące spełniane markery dorosłości, najsilniej wpływają na poczucie dorosłości. W celu wyodrębnienia tych zmiennych, wykorzystanych następnie w modelu regresji, posłużono się metodą analizy głównych składowych (PCA), której wyniki znajdują się w tabeli 7.

Tabela 7. Macierz rotowanych składowych – spełniane warunki dorosłości

Macierz rotowanych składowych					
	Składowa				
	I. Umiejętności zawodowe	II. Niezależność	III. Czynniki intrapsychiczne	IV. Relacje	V. Dorosłość formalna
Ukończona nauka w szkole	0,446				0,229
Posiadanie zawodu	0,703				
Jakiegokolwiek zatrudnienie	0,812				
Stałe zatrudnienie	0,821				
Umiejętność zarobienia na siebie	0,775		0,232		
Umiejętność zapewnienia bytu rodzinie	0,648	0,290	0,242		
Rozsądek, mądrość życiowa			0,756		
Mieszkanie samodzielnie, bez rodziców		0,897			
Prowadzenie własnego gospodarstwa domowego	0,243	0,737			
Podejmowanie decyzji w imieniu osób trzecich		0,329	0,237	0,523	
Życie w stałym związku		0,225		0,858	
Utrzymywanie dobrych relacji z rodzicami			0,302		0,559
Umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji			0,731		
Wyprowadzka z domu rodzinnego		0,865			
Umiejętność utrzymania bliskiej relacji partnerskiej				0,838	
Umiejętność zaplanowania i rozwoju własnej kariery zawodowej	0,269		0,648		
Posiadanie własnego mieszkania lub domu	0,231	0,545			
Posiadanie prawa jazdy					0,811
Robienie tego, co się chce			0,503	-0,240	
Sumy kwadratów ładunków po rotacji	17,9	14,9	11,3	10,7	5,9

Źródło: opracowanie własne. Analiza głównych składowych, rotacja Varimax z normalizacją Kaisera. KMO = 0,86. Całkowita wyjaśniana wariancja = 60,76.

W ramach PCA zostało wyróżnionych pięć głównych składowych, które odnoszą się do spełnianych kryteriów dorosłości. Pierwsza z nich zawiera czynniki związane z zapewnieniem sobie możliwości egzystencji poprzez posiadane umiejętności i kwalifikacje, przede wszystkim o charakterze zarobkowym. W jej skład wchodzi takie czynniki jak: posiadanie zawodu i zatrudnienia, a także umiejętność zarobienia na siebie oraz zapewnienie bytu rodzinie. Druga kategoria opisuje niezależność, czyli mieszkanie samodzielne, bez rodziców, związana z tym wyprowadzka z domu rodzinnego, a także założenie własnego gospodarstwa domowego. W jej skład wchodzi również posiadanie własnego mieszkania lub domu.

Jako trzecią grupę czynników należy wymienić czynniki intrapsychiczne, czyli posiadanie wiedzy życiowej oraz umiejętność podejmowania decyzji oraz ponoszenia ich konsekwencji. W grupie tej znalazły się też: umiejętność zaplanowania i rozwoju własnej kariery zawodowej, a także robienie tego, co się chce. Czwartą grupę czynników tworzy posiadanie kompetencji emocjonalnych wyrażone życiem w stałym związku oraz umiejętnością utrzymania bliskiej relacji partnerskiej. W mniejszym stopniu „ładuje” tę składową podejmowanie decyzji w imieniu osób trzecich (partnera, dzieci). Ostatnią składową, która ujawniła się w ramach analizy czynnikowej, a którą można uznać za istotną z punktu widzenia wyjaśniania różnych sposobów wchodzenia w dorosłość, jest „dorosłość formalna”, czyli taka, gdzie głównym kryterium stanowią: dobre relacje z rodzicami, posiadanie prawa jazdy oraz (o mniejszym znaczeniu) ukończona nauka w szkole.

Wyłonione wymiary analizy czynnikowej można uznać za dominujące strategie wchodzenia w dorosłość, oparte na rozwoju potrzeby:

- kompetencji, czyli umiejętności i kwalifikacji radzenia sobie w sferze materialnej i zawodowej: posiadanie zawodu i zatrudnienia, a także umiejętność zarobienia na siebie oraz zapewnienie bytu rodzinie, co można wiązać z zaspokojeniem potrzeby bezpieczeństwa i kompetencji;

- autonomii w kategoriach niezależności zewnętrznej, o czym mówią czynniki takie jak: mieszkanie samodzielne, bez rodziców i założenie własnego gospodarstwa domowego;

- autonomii w kategoriach niezależności wewnętrznej, czyli posiadanie wiedzy życiowej, umiejętność podejmowania decyzji oraz ponoszenia ich konsekwencji, planowanie i rozwijanie kariery, a także wyznaczanie sobie własnych celów działania, co wskazuje na zaspokojenie potrzeby samorealizacji;

- relacji i bliskich związków, oznaczających życie w stałym związku oraz umiejętność utrzymania bliskiej relacji partnerskiej.

Ostatnia z wyłonionych składowych została nazwana moratorium (Marcia 1980). Obejmuje ona formalne kryteria dorosłości, takie jak posiadanie prawa jazdy oraz ukończenie nauki w szkole, a także utrzymywanie dobrych relacji

z rodzicami. Wysoka pozycja wyłącznie na tej składowej oznacza w istocie brak strategii wchodzenia w dorosłość i nieumiejętność samodzielnego zaspokojenia własnych potrzeb.

Z powyższej analizy rysuje się obraz psychospołecznych uwarunkowań wchodzenia w dorosłość, w którym dominuje potrzeba zabezpieczenia bytu oraz zdobywania umiejętności i kompetencji głównie w obszarze zawodowym. W drugiej kolejności młodzi wchodzą w dorosłość poprzez poszukiwanie możliwości zaspokajania potrzeby autonomii i niezależności czy relacji. W ramach analizy wyłoniła się jeszcze jedna interesująca tendencja, która mówi o potrzebie rozwoju wewnętrznego i zdobywania wiedzy o samym sobie czy kształtowania kompetencji natury psychicznej. Strategię tę można wiązać z rodzajem poszukiwania autonomii wewnętrznej, co wskazywałoby na nową jakość myślenia o dorosłości w kategoriach refleksji nad samym sobą, dążenia do osiągnięcia dojrzałości psychicznej. Powyższa analiza pokazuje także, że istnieje część młodych odraczających lub odmawiających samodzielne zaspokajanie wymienionych potrzeb, poprzestając na takich atrybutach dorosłości jak posiadanie prawa jazdy czy dyplom ukończonej edukacji. Pozostają oni w dobrych relacjach z rodzicami, którzy prawdopodobnie nadal są głównym źródłem zaspokojenia ich potrzeb.

Następnie w ramach analizy zbudowano szereg modeli regresji porządkowej, w których jako predyktory stopnia poczucia dorosłości wykorzystane zostały uzyskane za pomocą analizy czynnikowej składowe oraz cechy społeczno-demograficzne badanych. Ze względu na charakter zmiennej przewidywanej, wykorzystano model proporcjonalnych szans regresji logistycznej (*proportional odds model*), uwzględniający przewidywania dla poszczególnych poziomów zmiennej (zmiana punktu przecięcia osi), przy użyciu jednakowych współczynników. Model przewiduje prawdopodobieństwo przynależności do danej lub niższej kategorii: wartości progowe oszacowań odnoszą się do stałych w równaniach.

Cztery spośród składowych wykorzystanych w analizie regresji okazały się statystycznie istotne w przewidywaniu poczucia dorosłości. Największe znaczenie mają: umiejętności radzenia sobie w sferze materialnej i zawodowej (składowa nr 1) oraz rozwój wewnętrzny (składowa nr 3), czyli kategoria obejmująca między innymi posiadanie wiedzy życiowej oraz umiejętność podejmowania decyzji oraz ponoszenia ich konsekwencji, rozumianych jako autonomia wewnętrzna. Ważna jest również niezależność (składowa nr 2), obejmująca między innymi samodzielne mieszkanie i gospodarowanie, i – w nieco mniejszym stopniu – życie w stałym związku oraz umiejętność utrzymania bliskiej relacji partnerskiej (składowa nr 4). Jedynym czynnikiem, jaki nie przekłada się na wzrost poczucia dorosłości, są kryteria dorosłości formalnej (składowa nr 5), związane z nieumiejętnością samodzielnego zaspokojenia własnych potrzeb. Wysokie

wartości miar pseudo R-kwadrat sugerują, że czynniki zawarte w modelu są dobrymi predyktorami poczucia dorosłości (w przeciwieństwie do deklarowanych markerów dorosłości, których wpływ na deklaracje czucia się dorosłym jest znikomy).

Tabela 8. Oszacowania parametrów modelu

		B	Exp (B)	SE	Wald	Istotność
Wartość progowa	Zdecydowanie dorosły	-3,74	0,02	0,49	57,75	0,000
	Raczej dorosły	-0,34	0,71	0,49	0,50	0,479
	Raczej niedorosły	2,60	13,45	0,49	27,75	0,000
Pozycja	Umiejętności i kwalifikacje	1,09	2,99	0,07	241,50	0,000
	Niezależność ekonomiczna	0,66	1,93	0,04	223,95	0,000
	Rozwój wewnętrzny	1,04	2,82	0,04	600,46	0,000
	Relacje i bliskie związki	0,35	1,42	0,04	85,44	0,000
	Dorosłość formalna	0,04	1,04	0,04	1,24	0,266
	Wiek	-0,13	0,88	0,02	21,52	0,000
	Płeć (mężczyzna)	-0,12	0,89	0,08	2,29	0,131
	Miejsce zamieszkania	0,08	1,08	0,03	7,76	0,005
	Praca: pełny etat	0,50	1,65	0,17	9,25	0,002
	Praca: niepełny etat	0,56	1,75	0,16	12,81	0,000
	Praca: dorywcza	0,41	1,51	0,11	13,12	0,000
	Praca: brak	0 ^a	-	-	-	-
	Wykształcenie: podstawowe	-0,44	0,64	0,18	5,92	0,015
	Wykształcenie: średnie	-0,24	0,78	0,11	4,81	0,028
	Wykształcenie: wyższe	0 ^a	-	-	-	-

a. Parametrowi została przypisana wartość zero, ponieważ jest on nadmiarowy.

Źródło: opracowanie własne. Regresja porządkowa – funkcja wiążąca: logit. Zmienna zależna: poczucie dorosłości, kategoria referencyjna: zdecydowanie niedorosły), zmienne niezależne: spełnianie kryteria dorosłości (główne składowe), zmienne społeczno-demograficzne. Test równoległości linii: $\chi^2=38,07(26)$, $p=.06$). Oszacowania (B) reprezentują kumulatywne (dana kategoria i niższe) logarytmy z ilorazu szans zmiany zmiennej niezależnej przy jednostkowej zmianie zmiennej niezależnej przy pozostałych czynnikach bez zmian. Cox i Snell = 0,393, Nagelkerke = 0,437, McFadden = 0,217 (bez zmiennych społeczno-demograficznych: Cox i Snell = 0,383, Nagelkerke = 0,426, McFadden = 0,211).

Relatywnie niewielka zmiana miar pseudo R-kwadrat między modelem zbudowanym tylko na składowych z analizy głównych składowych, a modelem z kontrolnymi zmiennymi społeczno-demograficznymi, potwierdza niewielki wpływ cech społeczno-demograficznych na poczucie dorosłości. Największy

wpływ spośród uwzględnionych w modelu cech (płeć, wiek, miejsce zamieszkania, status zawodowy, wykształcenie) wywiera wiek, wraz z którym zwiększa się poczucie dorosłości, a także status zawodowy: posiadanie pracy – przede wszystkim o charakterze etatowym – zwiększa poczucie dorosłości. Również osoby z wyższym wykształceniem czują się bardziej dorosłe niż te ze średnim, a one z kolei – bardziej niż ci z podstawowym. Wpływ miejsca zamieszkania jest niewielki, a wpływ płci statystycznie nieistotny.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badanie nie dało podstaw do odrzucenia żadnej z postawionych trzech hipotez. Zgodnie z wynikami, młodzi odchodzą obecnie od definiowania dorosłości w kategoriach modelu społecznego (Big Five), dostrzegając wagę różnych umiejętności, jakie są konieczne do realizacji roli pracownika, rodzica czy partnera (bez względu na formalną stronę związku) (por. Arnett 2001). W tym sensie skłaniają się ku głębszej refleksji nad tym, czy są przygotowani do podjęcia różnych zadań rozwojowych, jakie czekają ich w dorosłości, wykazując wysoki poziom autorefleksji (Kegan 1982). Owe odejście od tradycyjnych markerów dorosłości widoczne jest zwłaszcza w przypadku młodych mężczyzn zamieszkujących miasta. Najsilniej zaś do nich przywiązane są kobiety ze wsi. Bilans rozważań nad poczuciem własnej dorosłości najgorzej wypada wśród młodszych kobiet. W zdecydowanej części to one akcentują potrzebę rozwoju kompetencji w zakresie budowania relacji partnerskich oraz rodziny (potrzeby relacji). Wynik ten nie dziwi w świetle teorii rozwojowych, które zauważają różnice na tym etapie rozwoju między kobietami a mężczyznami. Wedle koncepcji Gilligan (2015) kobiety przechodzą w swoim rozwoju od realizacji potrzeb związanych z relacjami do realizacji w obszarze autonomii.

Mimo że w większości młodzi Polacy objęci próbą czują się dorośli, to na poczucie dorosłości w znikomym stopniu wpływają różnice w deklarowanej przez nich ważności poszczególnych markerów dorosłości. Poczucie bycia dorosłym rośnie wraz z wiekiem, jednak niepokojący jest fakt, że spory odsetek osób badanych odrzuca dorosłość i tęskni za dzieciństwem. Tłumaczyć to można jednak znacznym dysonansem pomiędzy tym, co uznawane jest przez młodych ludzi za markery dorosłości, a deklaracją, że nie posiada się tych ważnych własności, jak umiejętność budowania bliskiej relacji, rodziny czy prowadzenia samodzielnego gospodarstwa domowego.

Przechodząc do głównego pytania o dominujący wśród młodych Polaków model wchodzenia w dorosłość, można powiedzieć, że obecnie jest ich raczej kilka. Model rodzinny, dominujący w okresie przed transformacją ustrojową, który bazował przede wszystkim na dążeniu do zaspokojenia potrzeb

związanych z relacjami, obecnie przeżywa kryzys. Pokazują to zarówno statystyki dotyczące dzietności, wchodzenia w związki małżeńskie, jak i wyniki naszych badań, które traktują umiejętności budowania relacji jako nienajważniejsze (choć nadal bardzo ważne, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet) predyktory poczucia dorosłości.

Najważniejszym wymiarem poczucia bycia dorosłym okazały się umiejętności (kompetencje) zawodowe, które, jak zakładamy, przynależą do modelu ukształtowanego przez rodziców obecnych młodych ze względu na potrzeby rynku pracy i warunki społeczno-ekonomiczne lat dziewięćdziesiątych. Zaspokajanie potrzeb związanych z poczuciem kompetencji, który można uznać za „dziedzictwo międzypokoleniowe”, okazało się dominującym czynnikiem w modelu dorosłości, lecz nie jedynym. To, co okazuje się ważne dla współczesnych młodych, to potrzeba autonomii oraz aspiracje do zdobycia niezależności, a także potrzeba rozwoju wewnętrznego. Realizacja potrzeby autonomii uznawana jest za najważniejszą w ramach modelu skandynawskiego. W Polsce również, jak wskazują wyniki badania, z wolna wyłania się model autonomiczny, a wraz z nim zindywidualizowany plan wchodzenia w dorosłość, gdzie kolejne zadania wyznaczane są nie przez narzucone z zewnątrz zadania dorosłości (Big Five), lecz wewnętrzny barometr poczucia gotowości do ich podjęcia. Tendencja ta jest spójna z teorią indywidualizacji i upodmiotowienia życia współczesnej jednostki, ukazywaną przez Anthony’ego Giddensa w ramach refleksyjnego projektu stawania się sobą („projekt-ja”; Giddens 2012) czy podmiotowości i sprawstwa Margaret Archer (2000, 2012, 2013), a w kontekście polskim opisywaną przez takich badaczy jak Krystyna Szafraniec (2011a, 2011b, 2012a, 2012b), Witold Wrzesień (2009, 2015, 2016) czy Małgorzata Jacyno (2007).

Wyniki przeprowadzonego badania sugerują, że model wchodzenia w dorosłość w Polsce nie jest spójny. Jest obecnie raczej hybrydą, przechodzi transformację. Przemiany społeczno-ekonomiczne po 1989 roku wstrząsnęły nie tylko strukturami państwa, ale również hierarchią wartości, zapewniającą ciągłość pokoleniową. Dominujący w powojennej Polsce model wchodzenia w dorosłość, oparty przede wszystkim na budowaniu więzi rodzinnych, został przerwany w okresie drugiej wojny światowej, czego skutki opisywała Hanna Świda-Ziemia w pracy zatytułowanej *Urwany lot. Pokolenie inteligenckiej młodzieży powojennej w świetle listów i pamiętników z lat 1945–1948* (2003). W okresie transformacji wymagającej kształcenia nowych kompetencji model ten został ponownie zachwiany i obecnie wydaje się zmierzać w kierunku autonomii. Momenty historyczne, w których wcześniejsze pokolenia wchodziły w dorosłość, przypadające na czas wojny lub głębokich przemian społecznych, porównywanych w socjologii do traumy społecznej (Sztompka 2000), wymagały od młodych Polaków postawienia na realizację jednych potrzeb kosztem innych.

W tym kontekście obecny model wchodzenia w dorosłość, który okazuje się modelem hybrydowym², może ukazywać pewną swobodę młodych ludzi wchodzących w dorosłość w XXI wieku co do wyboru sposobu życia. Można postawić tezę, że w obecnej sytuacji względnej stabilizacji warunków społeczno-ekonomicznych młodzi mogą dokonywać wyboru wartości i kreacji takiego sposobu wchodzenia w dorosłość, który najlepiej będzie odpowiadać ich indywidualnym potrzebom w zakresie: relacji, kompetencji oraz autonomii. Wyniki badania wskazują na to, że owe poczucie dorosłości bierze się raczej z oceny własnych umiejętności, niezbędnych do realizacji potrzeb, aniżeli samego dostępu do źródeł zaspokojenia tych potrzeb (ryunku pracy, wyboru partnera czy możliwości założenia rodziny). Z drugiej strony, konieczne wydaje się wskazanie na pogarszającą się sytuację młodych na rynku pracy oraz fakt, że „w realiach utrzymującej się stagnacji i presji wyżu demograficznego klucz do dorosłości *vel* autonomii – praca – stał się dobrem niepewnym i deficytowym” (Szafranec 2012b: 11). Ograniczenia, płynące przede wszystkim ze strony rynku pracy, sprawiły, że tradycyjne markery dorosłości stały się dla dużej części młodzieży trudne do uzyskania. Stąd też wynika przededefiniowanie dorosłości, z naciskiem na kompetencje intrapsychiczne i zawodowe, zwłaszcza w sytuacji pozostawiania w częściowej zależności ekonomicznej od rodziców.

W tym sensie w definiowaniu dorosłości coraz donioślejszego znaczenia wydają się nabierać właściwości intrapsychiczne jednostki. Można powiedzieć, że obecnie dla młodych liczy się przede wszystkim odpowiedź na pytanie, w jaki sposób osiągnąć dorosłość i zaspokoić swoje potrzeby. Młodzi, którzy wzięli udział w badaniu, wydają się wiedzieć, jakie warunki powinien spełniać ich zdaniem dorosły (samodzielnie podejmować decyzje, posiadać umiejętności zarobkowania, budowania rodziny itd.). Równocześnie jednak twierdzą, że ich nie spełniają bądź spełniają tylko częściowo. Może to stanowić źródło dużej frustracji, objawiającej się niechęcią do wkraczania w dorosłość i tęsknotą za dzieciństwem, gdy potrzeby były zaspokajane przez innych, najczęściej rodziców.

Przedstawione wyniki dają obraz pewnej hybrydowości polskiego modelu wchodzenia w dorosłość, wskazując na różnorodność sposobów, w jaki może ona być osiągnięta przez młodych Polaków. Biorąc pod uwagę jednak ograniczoną reprezentatywność próby badawczej, autorki wskazują na potrzebę weryfikacji uzyskanych wyników na próbie losowej młodzieży w wieku 18–29 lat. Warto również bliżej przyjrzeć się, zasugerowanym w ramach niniejszego artykułu, przemianom historycznym w zakresie charakteru modelu wchodzenia w dorosłość.

² W tym miejscu Autorki chciałyby podziękować profesorowi Kazimierzowi Krzysztofko-
wi, który zaproponował ten termin.

Wyróżnione przez Cecile Van de Velde cztery „czyste” typy modelu wchodzenia w dorosłość nie znajdują pełnego zastosowania w krajach postkomunistycznych, które nadal przechodzą przemiany w obszarze kulturowym, trwające dłużej, aniżeli zmiany odnoszące się do sfery ekonomicznej (Sztompka 2000). Model wchodzenia w dorosłość w tych krajach powinien dodatkowo uwzględniać wpływ transformacji ustrojowej, przejawiający się w pogorszeniu sytuacji młodzieży w okresie transformacji poprzez szereg czynników: dewaluację znaczenia wyższego wykształcenia i jego niedostosowanie do zapotrzebowania rynku pracy, wysokie bezrobocie i zatrudnienie poniżej kompetencji w tej grupie wiekowej, deregulację stosunków pracy i spychanie młodych pracowników na kontrakty cywilnoprawne bez zabezpieczeń społecznych, a także znaczne ograniczenie państwowej opieki nad dziećmi, co dodatkowo utrudniło łączenie ról zawodowych i rodzinnych (Długosz 2006; Kiersztyn 2007; Piszczatowska-Oleksiewicz 2014; Szafranec i inni 2017). Stąd też, mimo ugruntowania w uniwersalnych potrzebach psychicznych (kompetencji, autonomii i relacji), proces wchodzenia w dorosłość ma odrębny charakter w stosunku do czterech wyróżnionych przez Van de Velde modeli krajów Zachodu, ze względu na panujące w nich warunki społeczno-ekonomiczne i dokonujące się przemiany kulturowe.

Bibliografia

- Archer, Margaret Scotford. 2000. *Being Human: The Problem of Agency*. New York: Cambridge University Press.
- Archer, Margaret Scotford. 2012. *The Reflexive Imperative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, Margaret Scotford. 2013. *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*. Tłum. A. Dziuban. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Arnett, Jeffrey. 2000. *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*. „American Psychologist” 55 (5): 496–480.
- Arnett, Jeffrey. 2001. *Conceptions of the Transition to Adulthood: Perspectives From Adolescence Through Midlife*. „Journal of Adult Development” 8(2): 133–143.
- Arnett, Jeffrey. 2016. *The Oxford Handbook of Emerging Adulthood*. New York: Oxford University Press.
- Bethlehem, Jelke. 2010. *Selection bias in web surveys*. „International Statistical Review” 78(2): 161–188.
- Blasius, Jörg i Maurice Brandt. 2010. *Representativeness in online surveys through stratified samples*. „Bulletin de Méthodologie Sociologique” 107: 5–21.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. 1994. *Młodzież '94*. Warszawa: CBOS.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. 2014. „Opinie i Diagnozy nr 28: Młodzież 2013”. Warszawa: CBOS.

- Corselli-Nordblad, Louise i Andrea Gereoffy. 2015. *Marriage and birth statistics – new ways of living together in EU*. Eurostat.
- Czapiński, Janusz i Tomasz Panek (red.). 2015. *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
- Długosz, Piotr. 2016. *Pokolenie przegranych? Kondycja psychospołeczna młodzieży w Europie Środkowo-Wschodniej*. „Zeszyty Pracy Socjalnej” 21(2): 77–90.
- Deci, Edward L. i Richard M. Ryan. 2002. *The Handbook of Self-Determination Research*. Rochester: University of Rochester Press.
- Giddens, Anthony. 2012. *Nowoczesność i tożsamość*. Tłum. A. Szulżycka. Warszawa: WN PWN.
- Gilligan, Carol. 2015. *Innym głosem*. Tłum. B. Szelawa. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- GUS. 2011. *Narodowy Spis Powszechny 2011. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna – NSP 2011. Tablice wynikowe*. Warszawa: GUS.
- GUS. 2015. *Rocznik demograficzny*. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS.
- Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Izrael, David, Michael P. Battaglia i Martin R. Frankel. 2009. *Extreme Survey Weight Adjustment as a Component of Sample Balancing (aka raking)*. W: Proceedings from the XXXIV Annual SAS Users Group International Conference.
- Jacyno, Małgorzata. 2007. *Kultura indywidualizmu*. Warszawa: WN PWN.
- Kegan, Robert. 1982. *The Evolving Self: Problem and Process in Human Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kiersztyn, Anna. 2007. *Niskie zarobki, brak stabilizacji, przegrani na rynku pracy*. W: K. Słomczyński (red.). *Kariera i sukces. Analizy socjologiczne*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.
- Komisja Europejska. 2016. *Digital Economy and Society Index 2016. Country Profile: Poland*, „Digital Single Market. Reports and Studies”.
- Levinson, Daniel. 1986. *A Conception of Adult Development*. „American Psychologist” 4: 3–13.
- Lowe, Sarah R., Colleen O. Dillon, Jean E. Rhodes i Liza Zwiebach. 2013. *Defining adults experiences: Perspective of a diverse sample of young adults*. „Journal of Adolescent Research” 28: 31–68.
- Macek, Petr, Josef Bejček i Jitka Vaničková. 2007. *Contemporary Czech emerging adults: Generation growing up in the period of social change*. „Journal of Adolescent Research” 22(5): 444–475.
- Mach, Bogdan. 2003. *Pokolenie historycznej nadziei i codziennego ryzyka. Społeczne losy osiemnastolatków z roku 1989*. Warszawa: ISP PAN.
- Marcia, James. 1980. *Identity in adolescence*. W: J. Adelson (red.). *Handbook of adolescent psychology*. New York: Wiley.
- Marody, Mirosława i Anna Giza-Poleszczuk. 2004. *Przemiany więzi społecznych*. Warszawa: WNS.

- Nelson, Larry J. 2009. *An examination of emerging adulthood in Romanian college students*. „International Journal of Behavioral Development” 33: 402–411.
- Oleś, Piotr. 2016. *Psychologia człowieka dorosłego. Ciągłość – zmiana – integracja*. Warszawa: WN PWN.
- PARP. 2016. *Badanie Kapitału Ludzkiego. Baza badanie ludności (2010–2014)*. Warszawa: PARP.
- Petrogiannis, Konstantinos. 2011. *Conception of the transition to adulthood in a sample of Greek education students*. „International Journal of Psychology and Psychological Therapy” 11(1): 121–137.
- Piszczatowska-Oleksiewicz, Mariola. 2014. *Polscy gniazdownicy. O powodach, dla których dorosłe dzieci mieszkają z rodzicami*. „Pogranicze. Studia Społeczne” XXIV: 181–207.
- Ryan, Richard M. i Edward L. Deci. 2000. *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being*. „American Psychologist” 55(1): 68–78.
- Settersten, Richard Jr. 2011. *Becoming adult: Meaning and makers for young Americans*. W: M. C. Waters, P. J. Carr, M. J. Kefals i J. Holdaway (red.). *Coming of age in America: The transition to adulthood in twenty-first century*. Berkley: University of California Press.
- Sirch, Ulrike, Eva Dreher, Eva Mayr i Ulrike Willinger. 2009. *What does it take to be an adult in Austria? Views of adulthood in Austrian adolescent, emerging adults, and adults*. „Journal of Adolescents Research” 24: 275–292.
- Stańczak, Joanna, Karina Stelmach i Magdalena Urbanowicz. 2015. *Marriages and births in Poland*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriages_and_births_in_Poland
- Strzeмиńska, Agnieszka i Maria Wiśnicka. 2011. *Młodzież na wsi. Raport z badania*. Warszawa: Pracownia Badań i Innowacji „Stocznia”.
- Szafraniec, Krystyna. 2011a. *Młodzi 2011*. Warszawa, http://nck.pl/upload/attachments/302470/mlodzi_2011.pdf [dostęp 12.08.2017].
- Szafraniec, Krystyna (red.). 2011b. *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności, z prac Sekcji Socjologii Edukacji i Młodzieży PTS*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szafraniec, Krystyna. 2012a. *Młodość jako wylaniający się problem i nowa polityczna siła*. „Nauka” 1: 101–122.
- Szafraniec, Krystyna. 2012b. *Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji. O stylu politycznej obecności młodych*. Warszawa: Instytut Obywatelski.
- Szafraniec, Krystyna, Jarosław Domalewski, Krzysztof Wasilewski, Paweł Szymborski i Marcin Wernerowicz. 2017. *Zmiana warty. Młode pokolenia a transformacje we wschodniej Europie i Azji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sztompka, Piotr. 2000. *Trauma wielkiej zmiany*. Warszawa: ISP PAN.
- Świda-Ziemba, Hanna. 2003. *Urwany lot. Pokolenie inteligentnej młodzieży powojennej w świetle listów i pamiętników z lat 1945–1948*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

- Valliant Richard, Jill A. Dever i Frauke Kreuter. 2013. *Practical Tools for Designing and Weighting Survey Samples*. New York: Springer.
- Van de Velde, Cécile. 2008. *Devenir adulte Sociologie comparée de la jeunesse en Europe*. Paris: Universitaires de France.
- Warzywoda-Kruszyńska, Wielisława i Piotr Szukalski (red.). 2004. *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wrzesień, Witold. 2009. *Europejscy Poszukiwacze. Impresje na temat współczesnego pokolenia polskiej młodzieży*. Warszawa: WN PWN.
- Wrzesień, Witold. 2015. *Pokoleniowość współczesnej polskiej młodzieży*. „Władza Sądzenia” 7: 37–55.
- Wrzesień, Witold. 2016. *Kilka uwag o pokoleniowej sytuacji współczesnej polskiej młodzieży*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1: 229–241.